

РІВНЕНСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВІДКИ ДЕРЖАВНОГО ЦЕНТРУ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Робота військової спецслужби Державного центру УНР супроводжувалась створенням мережі розвідувальних пунктів у волинському прикордонні. У статті проаналізовано діяльність центрального пункту у м. Рівне, очолюваного полковником Армії УНР І. Литвиненком-Морозенком.

На основі розсекречених документів Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України показано особливості роботи спецслужби ДЦ УНР у Рівному, доведено, що органи ДПУ (ГПУ) УСРР були добре поінформовані про її дії, часто працювали на випередження.

Ключові слова: Державний центр Української Народної Республіки, спецслужба, контрольні-розвідувальні пункти, волинське прикордоння, Державне політичне управління.

Волинське прикордоння у міжвоєнний період було ареною протистояння радянських, польських, спецслужб УНР. Під контролем військової спецслужби Державного центру Української народної республіки (ДЦ УНР) у польсько-радянському порубіжжі діяла мережа розвідувальних пунктів.

Метою статті є аналіз діяльності центрального контрольні-розвідувального пункту (КРП) на Волині у м. Рівне, який із 1928 до 1935 р. очолював полковник Армії УНР Іван Литвиненко-Морозенко. Залучення розсекречених документів Галузевого державного архіву Служби зовнішньої розвідки України (ГДА СЗРУ) дало можливість з'ясувати деталі його роботи, довести, що ДПУ (ГПУ) УСРР було добре поінформоване про існуючу ситуацію і часто діяло на випередження.

Означена проблема недостатньо висвітлена у сучасній історіографії, за винятком праць В. Сідака і Т. Вронської (*Сідак, Вронська, 2003*). У ракурсі досліджуваної проблеми відзначимо інформативність наукової розвідки А. Жив'юка (*Жив'юк, 2008*). Частково ця тема розглядалась і автором статті (*Давидюк, 2016*).

Другий відділ Генерального штабу Війська Польського («двуйка»), що концентрував всю інформаційно-розвідницьку службу, працював спільно з другою секцією Генерального штабу військового міністерства ДЦ УНР. Секцію з кінця 1926 до січня 1928 р. очолював полковник Микола Чоботарів, а після нього, аж до розформування 1 січня 1936 р., – генерал Всеволод Змієнко.

Перед спецслужбою ДЦ УНР, що активізувала роботу після травневого перевороту 1926 р. у Польщі, стояли завдання воєнно-розвідувального характеру. Планувалося вивчення політичної й економічної обстановки, проведення пропагандистсько-інформаційної роботи серед населення УСРР. З цією метою у волинському прикордонні виникла мережа КРП, функціонування і фінансування яких підтримувала польська влада. Пункти діяли в Могілянах, Корці, Костополі, Рокитному, Острозі, Кременці, Ланівцях, з 1928 р. – у Гусятині та Барсуках, періодично змінювалась їх дислокація. У результаті залишився лише один центральний пункт у Рівному, який діяв до 1935 р. (*ГДА СБУ: 105*).

Розвідувальну роботу ДЦ УНР у волинському прикордонні очолював полковник Армії УНР Іван Литвиненко, який, після перебування у таборах для інтернованих, у жовтні 1924 р. отримав право азилу у Польщі (*ЦДІАЛ: 1-2*). У червні 1927 р. під прізвиськом Морозенко його призначили керувати розвідувальним пунктом у Могілянах поблизу Острога, а з осені 1928 р. до 1935 р. – КРП у Рівному (*ГДА СБУ: 70, 286, 322*).

Долучаючись до активної громадської роботи, Іван Литвиненко очолював рівненську філію Українського центрального комітету (УЦК), Український громадський комітет із ушанування пам'яті С. Петлюри в Рівному, сприяв встановленню пам'ятника отаманові Василеві Тютюннику, ініціював зібрання пожертв на Бібліотеку ім. Симона Петлюри у Парижі, був обраний у 1934 р. делегатом Третього еміграційного з'їзду у Варшаві. Громадську активність І. Литвиненка відзначали більшовицькі спецслужби: «Поселившись у Рівному, бере участь у всіх святкуваннях, які проводить польська влада. З Травня він поряд з іншими був на трибуні... Річниця смерті Петлюри відбувалася за його безпосередньої участі... У березні 1930 р. у Шевченківських святах брав активну участь» (*ГДА СЗРУ 5:28*).

Громадська робота давала можливість спілкування з українськими політичними емігрантами, місцевим населенням, представниками польської влади, була своєрідним прикриттям його основного

заняття – розвідки. Радянські спецслужби характеризували Литвиненка-Морозенка так: «У розвідувальній роботі досвідчений і конспіративний. Його діяльність на польському кордоні поширюється від Білозірки на Кременеччині до Рокитно, охоплюючи території Ямпільського, Славутського і Олевського прикордонних загонів ДПУ. В Білозірці, Ланівцях, Шумську, Острозі, Корці, Остках і Рокитно знаходяться резиденти, які працюють під безпосереднім керівництвом Литвиненка, проводять воєнно-розвідувальну і диверсійно-повстанську роботу... У всіх пунктах Литвиненко часто буває і сам контролює їх роботу» (*ГДА СЗРУ 3:103*). Хоча у документах, датованих 1939 р., його характеристика звучала дещо інакше: «Активний і досвідчений розвідник, перекинув на радянський бік десятки агентів. Самолюбний, обмежений, алкоголік, має велику пам'ять» (*Сідак, Вронська, 2003:62-63*).

Основною базою для кадрів розвідки УНР були військові емігранти, які після розформування таборів для інтернованих працювали на цукроварнях Бабина і Шпанова. Українські вояки, переважно старшини, під керівництвом генерала Євгена Білецького та його помічника підполковника Юрія Ордановського формували перші на Волині організовані трудові поселення. Працівники згаданих цукроварень підтримували між собою тісні контакти, проводили спільні заходи, концерти, аматорські вистави. Частина емігрантів жила у навколишніх селах і на роботу до цукроварні приходила самостійно, багато хто одружився із місцевими дівчатами, проживав у їхніх будинках. У с. Олексин Рівненського повіту проживало більше 20 колишніх козаків, які працювали на Шпанівській цукроварні. Інтерновані трудилися також в Оржеві, на каменоломнях у Костополі (*Держархів Рівненської обл. 1: 1-3*).

Вояки Армії УНР тісно співпрацювали з І. Литвиненком як розвідники, резиденти, кур'єри. Цей факт не викликає подиву, адже І. Литвиненко ще у 1925 р. поселився у садибі головного капелана Армії УНР Павла Пашевського у с. Бабин, а з вересня 1925 до лютого 1926 р. працював на Шпанівському цукровому заводі (*ГДА СБУ: 96*), відтак добре знав працівників цукроварень, тісно спілкувався з військовими емігрантами.

Довіреними особами керівника розвідувального пункту були прибулі на роботу до цукроварні Шпанова Сергій Полікша, Андрій Дубиновський, Олекса Матух та ін. На початку 30-х років

Сергій Полікша працював секретарем Івана Литвиненка, до нього цю функцію виконував сотник Армії УНР Олександр Палієнко, який служив у банку (*ГДА СЗРУ 3: 149*).

І. Литвиненко-Морозенко налагодив широкі контакти із українськими емігрантами, які жили у Рівному та його околицях. Серед його найближчого оточення були член УЦР, сотник армії УНР Степан Письменний; небіж С. Петлюри, посол до польського сейму Степан Скрипник; лавник магістрату, власник аптеки по вулиці 3 Мая Полікарп Бульба; хорунжий Армії УНР, адвокат Іван Корноухов (Карнаухов); міністр юстиції уряду УНР, адвокат Микола Багринівський; комісар залізниць УНР, працівник Рівненського магістрату Данило Ковпаненко; працівник кооперативного об'єднання «Рільник» Микита Коновалов; хорунжий Армії УНР Митрофан Пушкелін, котрий працював зубним техніком у Здолбунові, та ін. (*ГДА СЗРУ 3: 107*).

Користувався І. Морозенко, як всі розвідники, послугами інформаторів. У с. Обарів сторож школи Пелагея Левчук працювала як конфідент. Вчитель цієї школи Володимир Борачук, близький товариш і соратник Литвиненка, у 1932 р. проживав у Рівному по вул. Литовській та щодня їздив на роботу. У середині 20-х років колишній старшина Армії УНР Борачук вчителював в Острозі (*ГДА СЗРУ 3: 165*). І. Литвиненко часто відвідував книгарню «Нова культура», якою завідував Іван Талашук (*ГДА СЗРУ 5: 273*), а також аптеку, власником якої був Полікарп Бульба (*ГДА СЗРУ 3: 319*). Виявляв зацікавлення роботою українського клубу «Рідна хата» у Рівному, очолюваного С. Скрипником, переважна більшість активістів якого сприяла роботі КРП (*ГДА СЗРУ 5: 29*).

Тісно співпрацював І. Литвиненко-Морозенко із членами «Літературно-мистецького товариства ім. Лесі Українки», яке воєводський уряд зареєстрував 2 грудня 1927 р. Ініціаторами товариства були наддніпрянці-емігранти Микола Багринівський, Данило Ковпаненко, Іван Корноухов, останній і очолив цю мистецьку організацію. Крім згаданих осіб, у товаристві працювали емігранти Сергій Полікша, Данило Ковпаненко, Петро Зінченко, Василь Павловський, Андрій Дубиновський, Полікарп Бульба, Борис Веселовський, Володимир Беньяк, Євген Колодяжний, Станіслава Томкович, Василь Сочинський та ін. У селах Золотієві і Городку під м. Рівним виникли філії цієї організації (*Давидюк, 2016: 527*).

Залучав Іван Литвиненко-Морозенко до розвідницької роботи поліську молодь. Тарас Бульба-Боровець писав у спогадах: «З наказу полковника Литвиненка наша молодь пачкувала на другу сторону кордону всякі директиви уряду УНР та літературу, а назад – різні матеріали, советську пресу та книжки. Ця наша робота була особливо пожвавлена в часі великого голоду в Україні 1932 – 1933 років. Ми переносили з-за кордону цілу масу зразків «хліба», спеченого з дерев'яної кори, листя, просяної лупи, буряків та інших складників» (*Бульба-Боровець, 1981: 36, 39*).

Відслідковуючи ситуацію у Радянській Україні, І. Литвиненко болісно відреагував на Голодомор 1932–1933 рр. Від імені української політичної еміграції Рівненського повіту за його підписом 2 вересня 1934 р. був підготовлений Меморандум до секретаріату Ліги Націй у Женеві (*Держархів Волинської обл.: 122-123*), який, як і інші звернення західноукраїнської спільноти, не був почутий.

Кур'єрів української розвідки подекуди вербували серед втікачів із радянського боку. Останніх поділяли на три групи: одних залишали на проживання у Польщі під відповідальність рідних чи знайомих; інших відправляли у спеціальний табір-барак, побудований у містечку Тучин, де відповідним чином перевіряли, а третю групу, як підозрілих, відправляли назад на радянський бік. На 1 червня 1931 р. у Тучинському таборі знаходилося близько 373 втікачі. З Рівного у табір приїжджала комісія, у складі якої був Іван Литвиненко. Втікачів викликали в окрему кімнату і керівник рівненського КРП проводив бесіду, розпитував про становище в СРСР, про військові об'єкти, дороги і т.п. (*ГДА СЗРУ 6: 506, 569*).

До агентурної роботи різні спецслужби намагалися залучати жителів прикордоння. Часто агенти, переправлені на радянський бік, більше не поверталися: затримувалися радянськими прикордонниками, арештовувалися чи перевербовувалися.

Загалом агенти поділялися на дві основні групи: некваліфіковані, малописьменні та кваліфіковані, ділові. Перших, зазвичай, використовували для переправлення за кордон антирадянських листівок, газет, поширення їх на радянській території серед родичів і знайомих або просто для розкидання на радянському боці. Кваліфіковану агентуру, здебільшого, залучали до вербування агентів для розвідки УНР. Вони мали проводити антирадянську агітацію, поширювати відомості про повернення уряду УНР, інформувати про його роботу

в еміграції. У своїй роботі агенти мусили дотримуватися чітких правил конспірації, були відомі під іншими іменами чи псевдонімами (*ГДА СБУ: 129-130*).

Одним із ключових завдань керівництва української розвідки у Рівному була підготовка і переправляння агентів на територію УСРР з метою зібрання потрібної інформації, транспортування літератури, налагодження контактів з місцевим населенням, з'ясування їх настроїв та ставлення до більшовицької влади. Переправи найчастіше проводилися у погану погоду – дощ, заметіль, у час особливо темних ночей. Незручною вважалася переправа у районі лісів, тому що радянська прикордонна охорона влаштувала там засіки, «вовчі ями», а також розкладали сухий хмиз, який тріщав під ногами. Хоча досвідчені агенти примудрялись обходити такі місця або, підходячи до хмизу, ступали після того, як обережно розклали його ногою, щоб без шуму пробратися у потрібному напрямку (*ГДА СЗРУ 3: 294*).

З метою повалення більшовицької влади та створення самостійної України українські політичні емігранти налагоджували пропагандистську роботу через поширення на території УСРР листівок і літератури. На початках значні партії унерівської літератури обсягом у 30 – 35 фунтів переправлялись в УСРР у потягах, що прямували зі станції Здолбунів до Шепетівки. Коли стало відомо, що працівники ГПУ уважно оглядають вагони і вилучають літературу, від цього методу відмовились. Часто літературу пересилали через перевірених агентів, які поширювали її на радянському боці особисто або через свої контакти. Іван Литвиненко задіював спеціальні способи транспортування літератури, щоб зберігати конспірацію й уникнути провалу кур'єра. Зокрема, кур'єр мав довести вантаж до Коростеня, Бердичева чи Козятина і закопати під телеграфним стовпом поблизу залізниці, номер цього стовпа потрібно було повідомити шифрованою існуючим у Радянській Україні довіреним людям і групам (*ГДА СЗРУ 2:71*). Літературу також переправляли листами за відомими чи випадковими адресами осіб, не пов'язаних з антирадянською діяльністю (*ГДА СЗРУ 1:41*).

Безпечним методом перекидання літератури вважалася використання повітряних куль, які запускали вночі попутним вітром. Зручність цього методу зумовлювалася тим, що література потрапляла у глибокий тил (*ГДА СЗРУ 3:108*). Зауважимо, що подібні форми транспортування літератури на радянський бік використовувала

також учасники російської (білої) еміграції: «Прив'язували пачку листівок до повітряної кулі і пускали за попутним вітром. Використовували резинові кулі, які наповнювали листівками і пускали за течією річки» (*Держархів Рівненської обл.* 2:27).

Поряд із посиленням розвідувально-диверсійної роботи спецслужба ДЦ УНР займалася вивченням політичного й економічного становища УСРР, насамперед, прикордонної зони. Більшовицькі спецоргани у вересні 1932 р. проаналізували документальні матеріали, які закидалися на радянський бік і віддзеркалювали завдання української розвідки. Серед них спеціальна інструкція про ставлення селянства до колгоспів і радгоспів, інструкція резидентові у прикордонній межі (*ГДА СЗРУ 3: 128*), листівки «До інтелігенції на Україні», «До українських робітників!», «До українських селян!» (*ГДА СЗРУ 3: 137*).

ГПУ активно працювало у середовищі української політичної еміграції, використовуючи різні форми: від організації замахів до закликів повернення, обіцянок амністії, вербування своїх агентів. Шпигуни вели постійне спостереження за квартирою, де жив І. Литвиненко, супроводжували певний час всіх осіб, які виходили з його квартири (*ГДА СЗРУ 3: 267*). Вони повідомляли ІНО (Иностранный отдел – рос.) ГПУ, що він проживав у будинку Степана Кулія, по вул. Дикій, 9, пояснювали, що вибір будинку був не випадковий, позаяк знаходився на глухій вулиці, а це полегшувало приймати агентуру. Дружина Кулія, Віра Іванівна, надавала квартиронаймачеві низку додаткових побутових послуг. Плата за квартиру із двох кімнат – робочого кабінету і спальні (знали, що вона завжди була зачинена від сторонніх) – складала 70 злотих на місяць. У кабінеті стояв письмовий стіл, кілька крісел і диван (*ГДА СЗРУ 5: 196*). Наголошувалося, що Литвиненко вдень майже не знаходився дома, у квартирі не обідав, а харчувався, переважно, у готелі «Кавказ» по Головній вулиці (*ГДА СЗРУ 3: 165*). Офіціантка цього ресторану розповідала, що «Литвиненко завжди мав великі суми грошей» (*ГДА СЗРУ 5: 28*).

Канцелярія Литвиненка-Морозенка розміщувалася по вул. Міцкевича. Користувався керівник контрольно-розвідувального пункту у Рівному заїжджим будинком по вул. Пілсудського, 4/6, де залишалися ночувати його кур'єри, мав конспіративні квартири в інших населених пунктах волинського прикордоння (*ГДА СЗРУ 3: 149, 165*).

Радянські агенти подавали описовий портрет І. Литвиненка: людина «середнього зросту, товстий, обличчя кругле, повне, носить маленькі англійські вуса, темний шатен, постійно курить трубку». В інших повідомленнях читаємо, що «вдень Литвиненка можна часто бачити у місті, по місту ходить сам, а ввечері, як правило, повертається з боку воєнних казарм [...]. Завжди ходить у цивільному костюмі. В мороз носить чорне пальто, а у теплу пору – плащ сірого кольору. Завжди в шапці, в чоботах, черевики не носить» (ГДА СЗРУ 3: 318). Часто буває в Острозі і Здолбунові. Спілкується з Іваном Байдаком, який «багато говорить і за рівнем інтелекту стоїть значно нижче Литвиненка» (ГДА СЗРУ 5: 28).

Більшовицькі спецслужби намагалися завербувати людей з оточення Литвиненка, розглядали можливість навіть власне його вербування, позаяк вважали, що він «не політик, а українець-націоналіст, людина, яка має матеріальні проблеми і мріє повернутися в Україну» (Спецслужби УНР 2017: 269-270). До вербування Литвиненка справа не дійшла, натомість на нього завели «справу-формуляр», характеризуючи його як людину, яка проводить «підривну» діяльність проти СРСР (ГДА СЗРУ 4: 389). Працівниками ІНО ГПУ у січні 1932 р. був завербований Іван Байдак, уповноважений УЦК по Здолбунівському повіту. У вересні 1932 р. він був на радянському боці, а у квітні наступного року більшовики зробили висновок про його дворушництво і намагалися викликати для ліквідації, однак «внаслідок неприходу на радянський бік зв'язок припинився» (Спецслужби УНР 2017: 69). Зафіксований невдалий факт вербовки агентами ГПУ Дмитра Лясковського, члена Волинського українського об'єднання і «Рідної хати» у Корці, який працював з розвідкою ДЦ УНР. Відмовився від співпраці з ГПУ згаданий вище Сергій Полікша, сказавши, що він «не ідіот і з розуму не вижив, щоб працювати з більшовиками» (ГДА СЗРУ 3: 181,185).

Звичайно, у ході протистояння різних розвідок і залучення значної групи кур'єрів, агентів багато кого перевербовували, роблячи «подвійним агентом». Скажімо, за дорученням Литвиненка кілька разів із завданнями на радянський бік ходив Сидір Якубовський, який водночас був «засекреченим співробітником» більшовиків під псевдом «Горемичний». Врешті за підозрою у дворушництві останнього ліквідували радянські спецслужби 21 жовтня 1932 р. У Корці ж ходили чутки, що Якубовського вбили радянські прикордонники при спробі переходу у Польщу (ГДА СЗРУ 3: 278). До того ж у

прикордонні було багато людей, які заробляли собі на життя контрабандою. Загалом, більшовицькі спецслужби проводили досить успішну роботу із виявлення і знешкодження агентів української спецслужби, провели низку спецоперацій, спрямованих проти української політичної еміграції.

Як зауважують В. Сідак і Т. Вронська, завдяки вдало побудованій комбінації радянські спецслужби змогли ввести в оману І. Литвиненка, переконавши його в існуванні на території Радянської України симпатиків уряду УНР, які намагаються встановити зв'язок з «петлюрівцями» за кордоном, отримувати звідти літературу та постачати еміграційні центри розвідувальною інформацією (Сідак, Вронська, 2003: 75).

Зміни внутрішньої та зовнішньої політики Польщі у другій половині 30-х років призвели до сповільнення та згорання діяльності уенерівської спецслужби, зумовили ліквідацію центрального КРП у Рівному. Протистояння Івана Литвиненка і більшовицької спецслужби завершилося після Другої світової війни. Після арешту 6 червня 1946 р. Військовий трибунал військ МВС Київського військового округу 12 грудня 1946 р. засудив І. Д. Литвиненка до вищої міри покарання – розстрілу. Ухвалою Військової колегії Верховного суду СРСР від 8 січня 1947 р. вирок залишили без змін і виконали 17 лютого 1947 р. (ГДА СБУ: 337 зв., 344).

Таким чином, ДЦ УНР в екзилі використовував різні форми та методи для звільнення України від більшовиків. Реалізація цих планів передбачала функціонування власних спецслужб, які, готуючи підґрунтя для майбутньої боротьби, могли б налагодити контакти з населенням Радянської України, інформувати його про свою діяльність, ідеї та плани. Значну роль у роботі української спецслужби відіграв КРП у Рівному, очолюваний Іваном Литвиненком. Попри те, що уенерівська спецслужба на території Польщі не була самостійною, вона мала власні пріоритетні завдання, забезпечувала функціонування екзильного уряду УНР.

Із українською спецслужбою підтримували зв'язки політичні емігранти, що проживали у воєводстві. Водночас на цій території діяла значна частина переверованих чи подвійних агентів, для багатьох із яких ця робота стала засобом фінансового виживання. Ускладнювало ситуацію недостатнє дотримання правил конспірації, брак досвіду, внутрішні суперечності та добра підготовка радянських спецслужб, які часто працювали на випередження. Зміни

внутрішньої та зовнішньої політики Польщі у другій половині 30-х років призвели до зниження динаміки, а надалі й до згортання діяльності спецслужби ДЦ УНР.

Використані посилання

Бульба-Боровець Т. 1981. *Армія без держави: Слава і трагедія українського повстанського руху. Спогади*. Вінніпег: «Волинь», с. 328.

ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), м. Київ Ф. 5. Спр. 10418. *Архівно-кримінальна справа Литвиненко-Морозенко Іван Данилович*.

ГДА СЗРУ 1 – Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України. Ф. 1. Спр. 12617. *Справа оперативного листування УНР*. Том 2.

ГДА СЗРУ 2 – ГДА СЗРУ. Ф. 1. Спр. 12617. *Справа оперативного листування. Різне, гетьманці. 1928–1929 рр*. Том 5.

ГДА СЗРУ 3 – ГДА СЗРУ. Ф. 1. Спр. 12617. *Справа оперативного листування. УНР – 1932 р*. Том 6.

ГДА СЗРУ 4 – ГДА СЗРУ. Ф. 1. Спр. 12617. *Справа оперативного листування. УНР – 1932 р*. Том 7.

ГДА СЗРУ 5 – ГДА СЗРУ. Ф. 1. Спр. 12617. *Справа оперативного листування. УНР – 1931 р*. Том 8.

ГДА СЗРУ 6 – ГДА СЗРУ. *Справа оперативного листування. Ф. 1. Спр. 12617. УНР – 1931 р*. Том 9.

Давидюк Р. 2016. *Українська політична еміграція в Польщі: склад, структура, громадсько-політичні практики на території Волинського воєводства*. Львів; Рівне: Дятлик М., с. 704.

Держархів Волинської обл. Державний архів Волинської області. Ф. 199. Оп. 2. Спр. 2.

Держархів Рівненської обл. 1. Держархів Рівненської області. Ф. 30. Оп. 19. Спр. 287.

Держархів Рівненської обл. 2. Держархів Рівненської області. Ф. Р-2771. Оп. 2. Спр. 408.

Жив'юк А. 2008. Діяльність контрольно-розвідувального пункту військової спецслужби Державного центру УНР в екзилі у Рівному на Волині (20–30-ті роки ХХ ст.). *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: наукові записки РДГУ*. Рівне: РДГУ, Вип. 14. С. 109–114.

Сідак В. С. Вронська Т. В. 2003. *Спецслужба держави без території: люди, події, факти*. Київ: Темпора, 240 с.

Спецслужби УНР. 2017. Спецслужби УНР 20-30-х років минулого сторіччя в архівних документах розвідки. 2017. Київ.

ЦДАЛ. Центральний державний історичний архів України, Львів. Ф. 580. Оп. 1. Спр. 482.

References

Bulba-Borovets T. 1981. Army without state: Glory and Tragedy of the Ukrainian Insurgent Movement. Memoirs. Winnipeg: "Volyn" p. 328 (ukr).

BSA SSU – Branch State Archive of the Security Service of Ukraine, Kyiv F. 5. C. 10418. Archivist and criminal case Litvinenko-Morozenko Ivan Danilovich (ukr).

BSA FISU 1 – Branch State Archive of the Foreign Intelligence Service of Ukraine. F. 1. C. 12617. The case of correspondence of the UNR. Volume 2 (ukr).

BSA FISU 2 F. 1. C. 12617. The case of operative correspondence. Other, hetmans. 1928–1929 Volume 5 (ukr).

BSA FISU 3 – Branch State Archive of the Foreign Intelligence Service of Ukraine. F. 1. C. 12617. The case of operative correspondence. UNR – 1932 Volume 6 (ukr).

BSA FISU 4 – Branch State Archive of the Foreign Intelligence Service of Ukraine. F. 1. C. 12617. The case of operative correspondence. UNR – 1932. Volume 7 (ukr).

BSA FISU 5 – Branch State Archive of the Foreign Intelligence Service of Ukraine. F. 1. C. 12617. The case of operative correspondence. UNR – 1931. Volume 8 (ukr).

BSA FISU 6 – Branch State Archive of the Foreign Intelligence Service of Ukraine. F. 1. C. 12617. The case of operative correspondence. UNR – 1931. Volume 9 (ukr).

Davydyuk R. 2016. Ukrainian political emigration in Poland: composition, structure, socio-political practices on the territory of the Volyn Voivodship. Lviv; Rivne: Dyatlyk M., p. 704 (ukr).

State Archives of Volyn region. F. 199. Op. 2. C. 2 (ukr).

State Archives of Rivne region 1. F. 30. Op. 19. C. 287 (ukr).

State Archives of Rivne region 2 F. R-2771. Op. 2. C. 408 (ukr).

Zhiviyuk A. 2008. The activity of the control and intelligence unit of the military special service of the State Center of the UNR in the exile in Rivne and Volyn (20–30th years of the XX century). Actual problems of national and world history: scientific notes of the RDGU. Rivne: RDGU, Issue 14, p. 109–114 (ukr).

Sidak V. S. Vronska, T. V. 2003. Special service of the state without territory: people, events, facts. Kyiv: Tempora, p. 240 (ukr).

Special services of the UNR 2017 - Special Services of the UNR of 20–30 years of the last century in the archival documents of intelligence. 2017. Kyiv (ukr).

CSHAU – Central State Historical Archive of Ukraine, Lviv. F. 580. Op. 1. C. 482 (ukr).

Davydiuk R.

RIVNE INTELLIGENCE VECTOR OF THE STATE CENTER OF THE UKRAINIAN PEOPLE'S REPUBLIC

The Volyn borderlands in the interwar period was the scene of the confrontation between the Soviet, Polish, and UNR secret services. The activation of the military special service of the State Center of the Ukrainian People's Republic was crowned by the creation of a network of intelligence stations in the Polish-Soviet borderlands.

The article analyzes the activity of the control and intelligence unit in Rivne, headed by the colonel of the UNR Army Ivan Lytvynenko-Morozenko, and found that his entourage was a former military unit of the UNR, and that both Ukrainian political emigrants and local residents were involved in the agency. One of the main tasks of the Ukrainian intelligence in Rivne was the preparation and transfer of agents to the territory of the Ukrainian SSR in order to gather the necessary information, transport literature, establish contacts with the local population, ascertain their mood and attitude towards the Bolshevik authorities. In the context of engaging in intelligence work, both from the Soviet and from the Ukrainian-Polish side, a large group of people, the phenomenon of overturning agents was widespread. It was proved that in order to expand the possibility of communication

with political emigrants, local population, representatives of the Polish authorities, I. Lytvynenko joined the active social work.

The scientific novelty of the article is the introduction into the scientific circulation of declassified documents of the Branch State Archive of the Foreign Intelligence Service of Ukraine, which made it possible to clarify the specifics of the work of the special services of the State Center of the UNR in the interwar Rivne, to prove that the organs of the State Political Department were well informed about its activities, had a lot of agents, often worked to stay ahead.

The control and intelligence station of the State Center of UNR in Rivne conducted an active work directed against the USSR, with certain achievements. However, insufficient observance of the rules of conspiracy, lack of experience, internal contradictions and good preparation of the Soviet secret services leveled its success and led to the canning this station in 1935.

Keywords: State Center of the Ukrainian People's Republic, special service, control and intelligence stations, Volyn borderlands, State Political Administration.